

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΔΕΛΦΩΝ

► συντελεστές έργου

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αναστασία Λαζαρίδου, Δρ Αρχαιολόγος, Επίτιμη Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Νικολέττα Σαραγά, Αρχαιολόγος, Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων, Εκθέσεων & Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

ΣΥΛΛΗΨΗ–ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Ανδρομάχη Κατσελάκη, Δρ Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων & Επικοινωνίας ΔΑΜΕΕΠ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΡΑΞΗΣ

Νικήτας Γεωργιόπουλος, Αρχαιολόγος, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ–ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αθηνά Παπαδάκη, Αρχαιολόγος MSc Διοίκηση Πολιτισμικών Μονάδων, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ–ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σπήλιος Πίστας, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ/ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ

Ελευθερία Βλάχου, Αρχαιολόγος–Μουσειολόγος
Αθηνά Παπαδάκη

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ειρήνη-Μαργαρίτα Καλομοίρη, Γραφίστρια-Μουσειολόγος
Βασίλης Δημόπουλος, Γραφίστας, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ
Ειρήνη Χαραλαμπίδη, Γραφίστρια, ΤΕΠΕ, ΔΑΜΕΕΠ

ΕΡΕΥΝΑ–ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης, Αρχαιολόγος Βυζαντινών & Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων
Ελευθερία Βλάχου
Ιωάννης Εβρενόπουλος, Δρ Αρχαιολόγος Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων
Αθηνά Παπαδάκη

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΝΤΥΠΩΝ

Ιωάννης Βαξεβάνης
Αθηνά Παπαδάκη

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Εφορεία Αρχαιοτήτων Φωκίδας

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Translix USCS IKE

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Radiant Technologies: Ανδρέας Σαντρουζάνος, Σπήλιος Πίστας

► ευχαριστίες

Αθανασία Ψάλτη, Αρχαιολόγος, Προϊσταμένη ΕΦΑ Φωκίδας

ISBN XXX-XXX-XXX-X

Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Το ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού διατηρεί τα πνευματικά δικαιώματα επί των απεικονιζόμενων αρχαίων και επί των φωτογραφιών και ο Οργανισμός Διαχείρισης & Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων εισπράττει τα τέλη δημοσίευσης αυτών (©ΥΠΠΟ-ΟΔΑΠ).

Χρησιμοποιούνται επίσης εικόνες με copyright

©UNESCO, ©Wikimediacommons,

© OUR PLACE The World Heritage Collection

Διαφορετική προέλευση εικόνων αναφέρεται στην ενότητα Προέλευση εικόνων.

Copyright © 2023 Υπουργείο Πολιτισμού

Η δράση «Ελλάδα και UNESCO: Παραγωγή παιδαγωγικών εργαλείων για την ανάδειξη χώρων και μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς στην ελληνική επικράτεια», υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Ε.Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ 2014-2020.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

στα ελληνικά μνημεία unesco

Αρχαιολογικός χώρος Δελφών

ΜΝΗΜΕΙΟ
UNESCO
2

Δέκα βήματα μέχρι...

1

Μυθικός φρουρός του χώρου ήταν ο ήρωας Φύλακος, έδιωχνε τους εισβολείς με κατολισθήσεις, βροντές και κεραυνούς.

Το ιερό απειλήθηκε με εισβολή από τους Πέρσες, κατά τους Περσικούς Πολέμους, καθώς και το 279 π.Χ. από τους Γαλάτες. Κατά μία άποψη, η Θόλος ήταν ηρώο όπου λατρευόταν ο μυθικός Φύλακος.

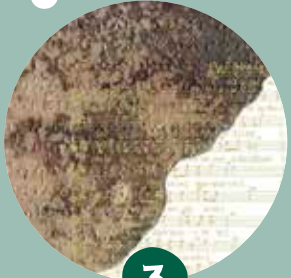

2

Για να ανασκαφεί ο χώρος, ένα ολόκληρο χωριό μεταφέρθηκε 1 χιλιόμετρο δυτικότερα!

Το Καστρί, το σημερινό χωριό Δελφοί¹.

...τους Δελφούς!

3

Στον χώρο έχουν εντοπιστεί χαραγμένοι ύμνοι με μουσικά σύμβολα που αποτελούν σπάνια δείγματα αρχαίας ελληνικής μουσικής.

Πρόκειται για δύο ύμνους² χαραγμένους στον Θησαυρό των Αθηναίων.

5

Σύμφωνα με ένα μύθο, ο πρώτος ναός του θεού Απόλλωνα είχε κατασκευαστεί από κλαδιά δάφνης, ο δεύτερος από κεριά μέλισσας κι ο τρίτος από χαλκό.

7

Ο τελευταίος χρησμός δόθηκε στον αυτοκράτορα Ιουλιανό τον Παραβάτη⁵.

9

Ο Απόλλωνας σκότωσε τον φοβερό δράκοντα Πύθωνα για να ιδρύσει εδώ το ιερό του⁷.

4

Ο Σικελιανός οργανώνει τις «Δελφικές Εορτές»³.

Ο ποιητής Άγγελος Σικελιανός οργάνωσε εδώ εορτές με παραστάσεις τραγωδιών.

6

Εδώ διεξαγόταν κάθε τέσσερα χρόνια ένας από τους σημαντικότερους πανελλήνιους αγώνες.

Τα Πύθια⁴.

8

Εδώ είναι ο ομφαλός της γης, το κέντρο του κόσμου⁶.

10

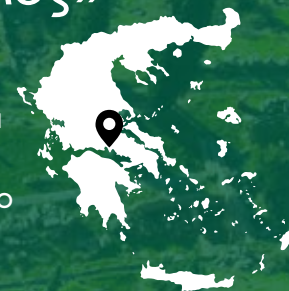
Ήταν το διασημότερο μαντείο του αρχαίου κόσμου και ένα από τα μεγαλύτερα πανελλήνια ιερά.

© Αρχαιολογικός χώρος Δελφών

«Γᾶς ὀμφαλός»

ΤΙ;

- Ένα από τα μεγαλύτερα πανελλήνια ιερά.
- Το πιο διάσημο μαντείο της αρχαιότητας.

ΠΟΥ;

- Π.Ε. Φωκίδας, Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

ΠΟΤΕ;

- 8ος αι. π.Χ.: τα πρωιμότερα ίχνη λατρείας του Απόλλωνα
- 6ος–4ος αι. π.Χ.: περίοδος ακμής

τι λένε οι αριθμοί:

5.000
ΘΕΑΤΕΣ
στο Θέατρο

3.000
ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

βρέθηκαν στην ανασκαφή

420
ΤΑΛΑΝΤΑ

πρόσιμο στους Φωκείς
μετά τον Γ΄ Ιερό Πόλεμο

177,55 μ.
ΜΗΚΟΣ
ο Στίβος του Σταδίου

...στον κατάλογο της Unesco!

Ο Αρχαιολογικός Χώρος των Δελφών εντάχθηκε στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO με βάση τα παρακάτω κριτήρια:

ΚΛΑΣΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΕΝΤΑΞΗΣ: 1987

κριτήριο i

Ποικίλα και μεγαλοπρεπή τα μνημεία του ιερού εντάσσονται αρμονικά στο επιβλητικό τοπίο του Παρνασσού.

κριτήριο ii

Η ακτινοβολία του ιερού και του μαντείου εξαπλώθηκε σε όλο τον αρχαίο κόσμο.

κριτήριο iii

Αποτελεί σημαντική μαρτυρία της θρησκείας, του πολιτισμού και της πολιτικής της αρχαίας Ελλάδας.

κριτήριοiv

Είναι υπόδειγμα μεγάλου πανελλήνιου ιερού και θρησκευτικό κέντρο της αρχαιότητας. Ήταν σύμβολο ενότητας του αρχαίου ελληνικού κόσμου.

κριτήριο V

Οι αρχαίοι θεωρούσαν ότι εδώ βρίσκεται ο ομφαλός της γης, το κέντρο του κόσμου.

8μ.
ΥΨΟΣ
Τρικάρνος Όφης⁸

1. Αεροφωτογραφία αρχαιολογικού χώρου Δελφών

Περιδιαβαίνοντας στους Δελφούς...

Με την Ηδέα⁹, Θεοπρόπο¹⁰ από τις Τράλλεις

5 ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΔΙΑΛΕΓΟΥΝ ΠΑΝΤΑ ΤΙΣ ΚΑΛΥΤΕΡΕΣ ΘΕΣΕΙΣ! ΣΤΗ ΣΤΟΑ¹⁴ ΔΙΠΛΑ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΒΟΛΟ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΦΥΛΑΝΕ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΛΑΦΥΡΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΝΙΚΕΣ ΤΟΥΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ.

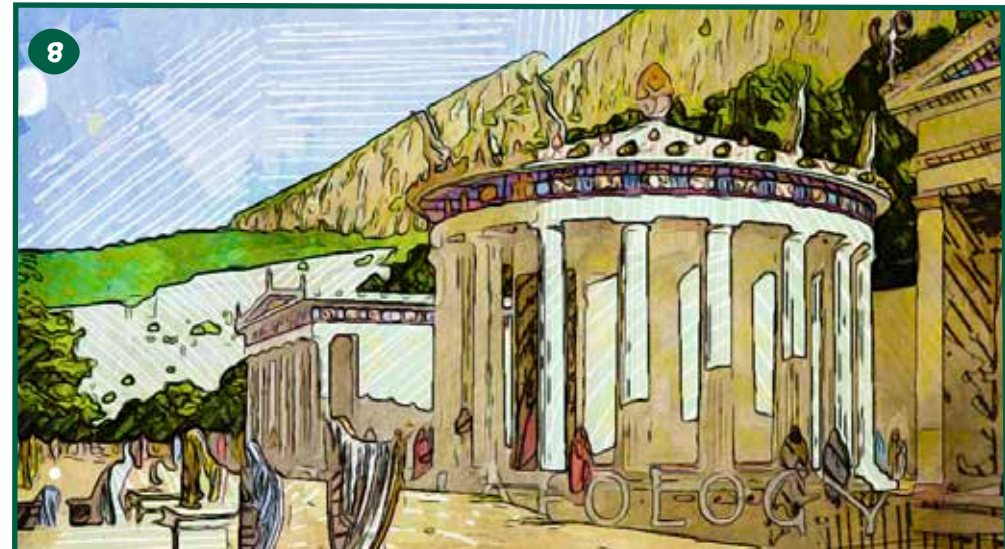

6 ΦΤΑΣΑΜΕ ΣΤΟΝ ΝΑΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΑΣ ΘΕΟΥ, ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΑ¹⁵. ΕΔΩ, ΣΤΟ ΑΔΥΤΟ, Η ΠΥΘΙΑ ΘΑ ΔΩΣΕΙ ΤΟΝ ΧΡΗΣΜΟ ΤΗΣ. Ο ΝΑΟΣ ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΤΗΚΕ ΠΡΟΣΦΑΤΑ. ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΜΕΧΡΙ ΚΙ Ο ΦΑΡΩ ΑΜΑΣΙΣ¹⁶, ΕΙΧΕ ΣΥΜΒΑΛΕΙ. ΑΛΛΑ ΔΕΝ ΘΑ ΕΙΧΕ ΟΛΟΚΛΗΡΩΘΕΙ ΑΝ ΔΕΝ ΕΙΧΕ ΒΟΗΘΗΣΕΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ, ΟΙ ΑΛΚΜΕΩΝΙΔΕΣ¹⁷!

7 ΠΑΜΕ ΚΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ¹⁸. ΝΑ ΞΑΝΑΕΡΘΕΙΣ ΟΤΑΝ ΓΙΟΡΤΑΖΟΝΤΑΙ ΤΑ ΠΥΘΙΑ, ΓΙΑ ΝΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΟΥΣΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ.

ΑΝ ΑΝΤΕΧΟΥΝ ΤΑ ΠΟΔΙΑ ΣΟΥ ΑΝΗΦΟΡΗΣΕ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΣΤΑΔΙΟ¹⁹. ΕΔΩ ΔΙΕΞΑΓΟΝΤΑΙ ΤΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΥΘΙΩΝ. ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΝΑ ΑΣΚΗΘΕΙΣ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ,²⁰ ΟΤΑΝ ΒΓΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΙΕΡΟ.

8

ΚΑΠΟΥ ΕΔΩ, ΕΓΩ ΘΑ ΣΕ ΑΦΗΣΩ. ΠΡΙΝ ΦΥΓΕΙΣ ΜΗΝ ΞΕΧΑΣΕΙΣ ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΟ ΙΕΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΠΡΟΝΑΙΑΣ, ΓΙΑ ΝΑ ΘΑΥΜΑΣΕΙΣ ΤΗ ΘΟΛΟ. Α, ΕΧΕΙΣ ΠΑΕΙ ΣΤΗΝ ΕΠΙΔΑΥΡΟ; ΑΡΑ ΚΑΤΙ ΘΑ ΣΟΥ ΘΥΜΙΣΕΙ!

Το περιβάλλον...

«Απάνου εκεί στου Παρνασσού τους δίκορφους στους θρόνους
στα κρυσταλλένια τα νερά της Κασταλίας προβάλλει
ανάμεσα στα Δελφικά τα πανηγύρια, αφέντης
του φημισμένου αυτού βουνού, του μαντικού του βράχου.
Κωστής Παλαμάς, Ο Δελφικός Ύμνος. Μεταφραστική δοκιμή (1894)²²

Στους πρόποδες του Παρνασσού, στη χαράδρα των Φαιδριάδων, αναβλύζει η Κασταλία πηγή. Εδώ φώλιαζε ο δράκοντας Πύθων, τον οποίο σκότωσε ο Απόλλωνας, για να εγκαθιδρύσει τη δική του λατρεία.

Οι Δελφοί βρίσκονται σε έναν φυσικό χώρο με έντονη ενεργειακή φόρτιση. Ήδη από την αρχαιότητα, η «ιερή χώρα», περιοχή αφιερωμένη στον Απόλλωνα, που περιλάμβανε την κοιλάδα, όπου κυλούσαν οι ποταμοί Πλειστός και Ύλαιθος, υπαγόταν στη δικαιοδοσία της Δελφικής Αμφικτυονίας²³ ενώ οι τέσσερις ιεροί πόλεμοι συνδέονταν με τη διεκδίκησή της.

2. Η Κασταλία πηγή στους Δελφούς. E. Dodwell, 1819,

3. Ιερό τέμενος της Αθηνάς Προναίας: Δύο ναοί πλαισιώνουν την κυκλική

...και το τοπίο

- Το τέμενος του θεού Απόλλωνα αναπτύχθηκε σε τρία κλιμακωτά επίπεδα που ακολουθούν την απότομη κλίση του βράχου σε υψόμετρο 700 μ.. Τον 6ο αι. π.Χ. η έκταση του ιερού ήταν περισσότερο από δέκα στρέμματα, οριοθετημένα με περίβολο.
- Ύστερα από την καταστροφή των πρώτων ιερών τον 6ο αι. π. Χ., κατασκευάστηκε νέος περίβολος, που αύξησε την έκταση του ιερού του Απόλλωνα στα 20 στρέμματα.
- Στα ανατολικά το ιερό της Αθηνάς Προναίας κάλυπτε μόνο 1500 τ.μ. και περιλάμβανε μικρού μεγέθους κτήρια σε ένα πλάτωμα περιορισμένης έκτασης που δεν επέτρεπε μεγαλύτερα οικοδομήματα.

Πράσινες λεπτομέρειες

Το “Δελφικό τοπίο” ανακηρύχθηκε προστατευόμενη περιοχή το 1981. Σήμερα, η ζώνη προστασίας εκτείνεται σε 350.000 στρέμματα: η καταπράσινη κοιλάδα ξεκινά από το βουνό και καταλήγει στην παραθαλάσσια Ιτέα, περιλαμβάνοντας τον ελαιώνα της σημερινής Άμφισσας, με τα 1.200.000 δέντρα. Στην ευρύτερη περιοχή υπάγονται επτά περιοχές **Natura**²⁴.

Θόλο και δύο Θησαυρούς.

Οι Δελφοί στον χρόνο

800 π.Χ.

Ιδρύονται τα πρώτα ιερά αφιερωμένα στον Απόλλωνα και την Αθηνά.

7ος αιώ. π.Χ.

Οι Δελφοί προσχωρούν στην Αμφικτυονία, ομοσπονδία από δώδεκα φυλές.

595 π.Χ. - 585 π.Χ.

Α' Ιερός Πόλεμος. Η έδρα της Αμφικτυονίας μεταφέρεται στους Δελφούς.

582 π.Χ.

Διοργανώνονται τα πρώτα Πύθια.

548 π.Χ.

Ο πρώτος ναός του Απόλλωνα καταστρέφεται από πυρκαγιά. Τον 6ο αι. καταστράφηκε και ο ναός της Αθηνάς, από άγνωστη αιτία.

510 π.Χ.

Ολοκληρώνεται η οικοδόμηση του νέου ναού του Απόλλωνα.

480 π.Χ.

Περσικοί πόλεμοι: Επιδρομή των Περσών. Οι Δελφοί γλιτώνουν από την καταστροφή.

373 π.Χ.

Ο δεύτερος ναός του Απόλλωνα καταστρέφεται από σεισμό. Πανελλήνιος έρανος για την ανοικοδόμηση.

356-346 π.Χ.

Γ' Ιερός Πόλεμος: Οι Φωκείς λεηλατούν τους θησαυρούς των Δελφών και κλέβουν τα χρήματα για την ανέγερση του ναού.

330 π.Χ.

Ολοκληρώνεται ο τρίτος και τελευταίος ναός.

290 π.Χ.

Οι Αιτωλοί καταλαμβάνουν το ιερό, που περνά υπό τον έλεγχο της Αιτωλικής Συμπολιτείας.

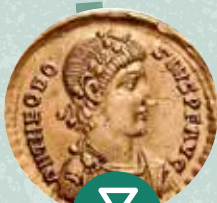

279 π.Χ.

Η επιδρομή των Γαλατών αποκρούεται από τους Αιτωλούς.

86 π.Χ.

Ο Ρωμαίος στρατηγός Σύλλας λεηλατεί τους Δελφούς.

394 μ.Χ.

Διάταγμα του βυζαντινού αυτοκράτορα Θεοδοσίου Α΄ θέτει οριστικό τέλος στη λειτουργία του μαντείου.

5ος αι. μ.Χ.

Οι Δελφοί γίνονται έδρα επισκοπής.

Αρχές 7ου αι. μ.Χ.

Οι Δελφοί εγκαταλείπονται.

1870

Ισχυρός σεισμός καταστρέφει το Καστρί.

17ος-19ος αι.

Ευρωπαίοι περιηγητές περιγράφουν και αποτυπώνουν τον χώρο.

1891

Υπογράφεται συμφωνία μεταξύ Ελλάδας – Γαλλίας για την πραγματοποίηση της «Μεγάλης ανασκαφής» από τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή.

1927

Πρώτες Δελφικές Εορτές

1940-1950

Την περίοδο του πολέμου, τα εκθέματα αποκρύπτονται. Στον εμφύλιο, οι Δελφοί είναι στρατιωτικοποιημένη ζώνη

1972

Οι Δελφοί κηρύσσονται αρχαιολογικός χώρος και τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους

1987

Ένταξη των Δελφών στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς.

Μορφές μέσα στους αιώνες

Στους Δελφούς συνέρρεε πλήθος προσκυνητών από διάφορα μέρη του κόσμου.

Αντιπροσωπεύει πόλεων-κρατών, βασιλέων και φυλών, ποιητές, μουσικοί και αθλητές που αγωνίζονταν στο όνομα του Απόλλωνα, ρήτορες και φιλόσοφοι, και καλλιτέχνες που εξυμνούσαν τα κατορθώματα και τις επιτυχίες των νικητών.

4. Άγαλμα Διονύσου, στο οποίο προσέρχεται οικογένεια αναθετών. 270 π.Χ.

ΣΤΗΝ ΑΧΛΥ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

η **Φημονόη**
αναφέρεται ως η πρώτη Πυθία

Ο **Ηρακλής**
προσπάθησε να αρπάξει τον τρίποδα όταν η Πυθία αρνήθηκε να του δώσει χρησμό.

ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΑ

Ο ποιητής **Πίνδαρος**
(5ος αι. π.Χ.) έγραψε **Πυθιονίκους** για να τιμήσει τους νικητές των αγώνων.

Ο ρωμαίος αυτοκράτορας **Αδριανός** (2ος αι. μ.Χ.) επισκέφθηκε το μαντείο δύο φορές, στο πλαίσιο των περιοδειών στις επαρχίες του. Το άγαλμα του αγαπημένου του φίλου, Αντίνοου, στήθηκε στους Δελφούς μετά τον θάνατό του.

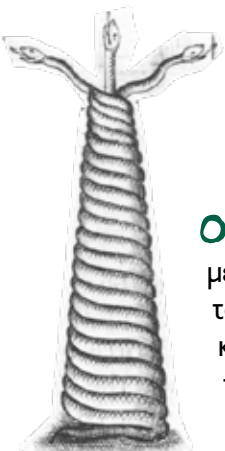
Ο **Πλούταρχος**
(1ος-2ος αι. μ.Χ.) υπηρέτησε τριάντα χρόνια ως ιερέας στους Δελφούς, ερμηνεύοντας τους χρησμούς.

Χάρη σε δωρεά του Ηρώδη Αττικού (2ος αι. μ.Χ.), πλούσιου Αθηναίου σοφιστή, το Στάδιο των Δελφών απέκτησε τα λίθινα εδώλια και τη μνημειώδη τοξωτή θριαμβική είσοδο, μοναδική στην Ελλάδα.

ΑΡΠΑΓΕΣ ΚΑΙ ΦΘΟΡΕΣ

Ο Νέρων

(1ος αι. μ.Χ.) πήρε μαζί του
στην Ρώμη 500 αγάλματα
από τους Δελφούς.

Ο Μέγας Κωνσταντίνος

μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη
τον τρικάρηνο όφη, τον χάλκινο
κίονα από τον τρίποδα
των Πλαταιών (324 μ.Χ.)

ΤΕΛΟΣ ΕΠΟΧΗΣ

Ο αυτοκράτορας Ιουλιανός

(επονομαζόμενος και Παραβάτης),
στην προσπάθειά του να επαναφέρει
τις αρχαίες λατρείες, έλαβε τον τελευταίο
χρησμό της Πυθίας (μέσα 4ου αι. μ.Χ.):

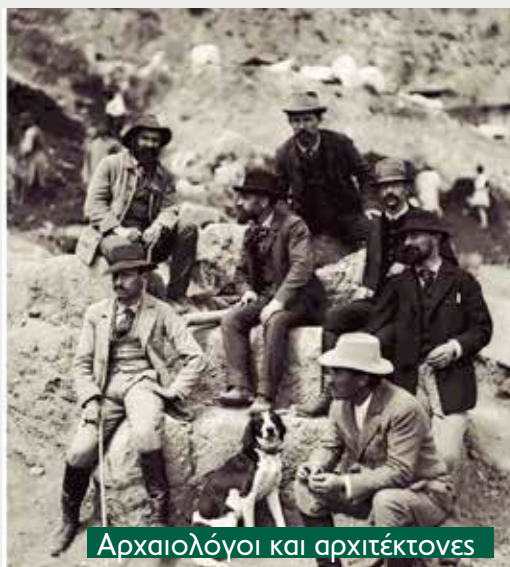
Πείτε στο βασιλιά, ότι ο ανδρός
έχει πρέσει στο χύμα.

Ο Φοίβος δεν έχει για σπῆτι,
ούτε δάφνη μαντική, ούτε και πηγή
που μιλάει, γιατί στέρεψε το νερό
που μιλούσε! ²⁵

«ΝΤΟΠΙΟΙ» ΚΑΙ «ΞΕΝΟΙ»

Κάτοικοι του Καστρίου φωτογραφίζονται
από Γάλλο επισκέπτη: «Είναι όλοι άνδρες
υπερήφανοι, φυσικά κομψοί στους τρόπους
έκφρασης και στο βάδισμα παρά
τη λεκιασμένη φουστανέλα τους...»

Αρχαιολόγοι και αρχιτέκτονες
στους Δελφούς τον πρώτο χρόνο
της ανασκαφής (1893).

ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΝΟΗ

Ο Άγγελος Σικελιανός και η Εύα Palmer

δίνουν νέα πνοή στο αρχαίο ιερό.

5. μεταξύ των θεατών, ο στρατηγός Πλαστήρας και
η «Μis Ευρώπη 1930» Αλίκη Διπληράκου.

«Εν τω Αρχαίω Σταδίω των Δελφών
κατά τας Δελφικὰς Εορτάς (1930),
θεώνται τας αθλητικὰς ἐπιδείξεις»²⁶

Ένα μνημείο γεννιέται

Τον 7ο αι. μ.Χ. οι Δελφοί εγκαταλείπονται και χάνονται κάτω από το χώμα.

ΤΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΔΙΑΤΗΡΟΥΝ
ΤΗΝ ΑΝΑΜΝΗΣΗ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΡΕΙΠΙΩΝ

6. Οι Δελφοί πριν από τις ανασκαφές της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής
E. Dodwell, 1805.

Οι πρώτοι Ευρωπαίοι περιηγητές επισκέπτονται το «Καστρί» και αναφέρουν ένα μοναστήρι της Παναγιάς, μετόχι της Μονής της Ιερουσαλήμ, στη “Μαρμαριά”, επάνω ακριβώς από το αρχαίο γυμνάσιο.

ΚΡΑΤΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΑΡΧΑΙΟΦΥΛΑΚΕΣ

Το νέο ελληνικό κράτος, τιμώντας όσους δεν μπορούσαν να υπηρετήσουν πια, ιδρύει τον Λόχο Απομάχων, με καθήκοντα -μεταξύ άλλων- φύλαξης αρχαιολογικών χώρων.

«Κάθε ξένος που περνά από τους Δελφούς, συνεννοείται απαραίτητως με τον αρχαιοφύλακα. Ο φτωχός γέρος που έχει δει στη νεότητά του τους Τούρκους βαδίζει δύσκολα με το μπαστούνι του στο χέρι, ανάμεσα στις αρχαίες τοιχοποιίες, αλλά όταν ένα καπέλο κι ένα φράγκικο ένδυμα φαίνεται στη στροφή της κοιλάδας, ο αρχαιοφύλακας είναι ήδη όρθιος και φτάνει συγχρόνως με εσάς εκεί που είστε» (Alfred Gillieron, 1876).

Η ΤΥΧΗ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

7. Λαχείον Αρχαιοτήτων 1880 – Efa P.106 F. 55

Τα έσοδα του «Λαχείου υπέρ των Αρχαιοτήτων» υποστήριζαν το αρχαιολογικό έργο.

Οι εισπράξεις της κλήρωσης του 1867 διατέθηκαν κυρίως για την ανασκαφή των Δελφών.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ

ΜΕΤΑΚΟΜΙΖΩ ΓΙΑΤΙ... ΑΝΑΣΚΑΠΤΩ!

ΤΙ ΕΚΡΥΒΕ ΤΟ ΚΑΣΤΡΙ!

Η εκκλησία του χωριού βρισκόταν πάνω από τον ναό του Απόλλωνα

Το 1891 υπογράφεται συμφωνία μεταξύ Ελλάδας - Γαλλίας, για να αρχίσει η «Μεγάλη Ανασκαφή».

Το χωριό Καστρί απαλλοτριώνεται και τα σπίτια μετακινούνται 1 χιλιόμετρο δυτικότερα: είναι το σημερινό χωριό Δελφοί, που ακολουθεί την τοπογραφία του παλιού χωριού.

ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΕΣ
ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

8. Η ανακάλυψη του Αντίνοου.

Στις 13 Ιουλίου 1894 η γαλλική αποστολή αποκαλύπτει το εξαίσιο άγαλμα του Αντίνοου. Εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών.

ΟΙ ΔΕΛΦΟΙ
ΞΑΝΑΖΩΝΤΑΝ ΕΥΟΥΝ

Στις Δελφικές Εορτές του Σικελιανού αναβιώνει για πρώτη φορά σε αρχαίο θέατρο παράσταση τραγωδίας: ο Προμηθεύς Δεσμώτης (1927) και οι Ικέτιδες (1930) του Αισχύλου

ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΕΤΡΕΧΕ
Ο ΗΝΙΟΧΟΣ

Οι Δελφοί κρύβουν πολλά μυστικά ακόμη! Μόλις το 2012, παρατηρητικοί αρχαιολόγοι εντόπισαν τον χώρο του Ιπποδρόμου.

«Ήταν άνοιξη, ο τόπος όλος γεμάτος κίτρινα λουλούδια. Η ματιά μας στάθηκε σε ένα σημείο όπου τα λουλούδια φαίνονταν αραδιασμένα σε καμπύλες σειρές, η μία πάνω από την άλλη, παραπέμποντας αμέσως στη σφενδόνη του ιπποδρόμου.»

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Το περίλαμπρο ιερό του Απόλλωνα

Μεγαλοπρεπείς ναοί, πλούσιοι θησαυροί, λέσχες, στοές, θέατρο, στάδιο, γυμνάσιο, παλαίστρα, λουτρά, πολυτελή και ταπεινά αφιερώματα: οι Δελφοί αποτελούν ένα υπόδειγμα λαμπρού ιερού, που αποκαλύπτει πολλές όψεις της αρχαίας θρησκείας και του πολιτισμού. Εδώ, με την εξόντωση του Πύθωνα από τον Απόλλωνα, η λατρεία του φωτός διαδέχθηκε τις χθόνιες θεότητες, ανοίγοντας μια νέα εποχή πολιτισμού.

9. Ο νεότερος ναός του Απόλλωνα, 330 π.Χ.

Ο «ομφαλός της γης»

Η **Άλως** ήταν ο ιερότερος χώρος του τεμένους: εδώ συγκεντρώνονταν οι πανάρχαιες λατρείες της Γης κι ο βράχος της Σίβυλλας, εδώ λάμβαναν χώρα διάφορες τελετουργίες, όπως η αναπαράσταση της εξόντωσης του Πύθωνα, το **Σεπτήριον**. Αυτή τη θέση επέλεξε ο Απόλλων για να εγκαταστήσει τον πρώτο **ναό** του: στο άδυτο βρισκόταν το χάσμα με τις «μαντικές» αναθυμιάσεις, ο πέτρινος ομφαλός και ο τρίποδας της Πυθίας.

«Σ' αυτό το μέρος βούλομαι ναό
πανέμορφο να χτίσω,
για τους θνητούς μαντείο που χρησμούς
θα έρχονται για να παίρνουν»
Ομηρικός Ύμνος, *Eis Απόλλωνα*, 277-278

10. Ο Διόνυσος από το δυτικό αέτωμα του ναού του Απόλλωνα.

Διακοπές στα Υπερβόρεια

Το ανατολικό αέτωμα του ναού παρίστανε τον Απόλλωνα, με τις Μούσες και το δυτικό τον Διόνυσο κι Θαρωδό, με τις Μαινάδες: ο Απόλλωνας έμενε εννέα μήνες τον χρόνο στους Δελφούς, ενώ τον χειμώνα έφευγε για τη χώρα των **Υπερβορείων**²⁷, αφήνοντας «στο πόδι του» τον μικρό του αδελφό Διόνυσο. Αυτούς τους τρεις μήνες δεν γίνονταν χρησμοδοσίες. Η λατρευτική συνύπαρξη, που αποτυπώνεται και στους μουσικούς και θεατρικούς αγώνες, είναι ενδεικτική της ισορροπίας ανάμεσα στην απολλώνια αρμονία και τη διονυσιακή έκσταση.

...με διαχρονική ακτινοβολία★1

Ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για την αρχιτεκτονική, τις τέχνες, τη λογοτεχνία και την ποίηση.

«Στην αρχή ήταν ο θυμός της γης.
Έπειτα ήρθε ο Απόλλων και σκότωσε
τον χθόνιο δράκοντα, τον Πύθωνα.
Τον άφησαν να σαπίσει. Λένε πως
από εκεί προέρχεται το πρώτο όνομα
των Δελφών, Πυθώ (ρίζα πυθ = σαπίζω).
Σ' ένα τέτοιο λίπασμα ρίζωσε
και φούντωσε η δύναμη του Θεού
της αρμονίας, του φωτός
και της μαντικής.»

Γιώργος Σεφέρης, Δοκίμες Β (1948-1974)

11. Ο Θησαυρός των Αθηναίων στους Δελφούς. Αλέκος Φασσιανός (1989)

12. Αρχαϊκό κάθετο Γιάννης Παρμακέλης (2005)

Ο «θησαυρός» του νερού

Το 1928, στη βάση του φράγματος του Μαραθώνα, οι εργάτες έχτισαν με πεντελικό μάρμαρο ένα αντίγραφο του Θησαυρού των Αθηναίων, σύμβολο της νίκης της σύγχρονης Αθήνας στη μάχη με τη λειψυδρία

Στου κύκλου τα γυρίσματα...

Η Θόλος στο ιερό της Αθηνάς Προναίας των Δελφών είναι το πιο παλιό από τα τρία γνωστά κυκλικά οικοδομήματα της αρχαιότητας. Ακολουθούν η Θόλος στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου και το Φιλιπείο της Ολυμπίας.

Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο παγκόσμιας εμβέλειας

Ο Απόλλων προστάτευε και ρύθμιζε την τάξη και τον νόμο. Το μαντείο των Δελφών διέθετε κύρος και δύναμη και ασκούσε πολιτική επιρροή: ισχυροί ηγέμονες, αντιπροσωπεΐες πόλεων, αλλά και απλοί άνθρωποι επισκέπτονταν το μαντείο, και οι χρησμοί της Πυθίας μπορούσαν να καθορίσουν τις τύχες λαών²⁸. Καθοριστικός ήταν ο ρόλος της χρησμοδοσίας στην ίδρυση των ελληνικών αποικιών. Οι νέες πόλεις εξέφραζαν τον σεβασμό και την ευγνωμοσύνη τους με πολύτιμα αναθήματα.

13. Θόλος στο ιερό της Αθηνάς Προναίας. 380 π.Χ.

Στη βάση του εντυπωσιακού βωμού, που κατασκεύασαν απέναντι από τον ναό του Απόλλωνα, οι Χίοι καμαρώνουν για το προνόμιό τους

Ἦξεῖς ἀφῆξεῖς οὐκ ἐν πολέμῳ θνήξεῖς ²⁹

Την ημέρα της χρησμοδοσίας, η Πυθία, οι ιερείς και ο θεοπρόπος πλένονταν στην Κασταλία. Ακολουθούσε προσφορά του πέλανου³⁰ και θυσία ζώου. Στο άδυτο του ναού, η Πυθία, ανεβασμένη στον τρίποδα, μασούσε φύλλα δάφνης και εισέπνεε τις αναθυμιάσεις από το χάσμα. Οι ιερείς του μαντείου μετέτρεπαν τις άναρθρες κραυγές της σε έμμετρους χρησμούς, που ήταν σχεδόν πάντα διφορούμενοι, δηλαδή μπορούσαν να ερμηνευθούν με διαφορετικούς τρόπους. Γι' αυτό και ο θεός Απόλλων ονομαζόταν Λοξίας.

ΔΕΛΦΟΙ ΕΔΩΚΑΝ ΧΙΟΙΣ ΠΡΟΜΑΝΤΕΙΗΝ

Στη χρησμοδοσία, οι ντόπιοι Δελφείς προηγούνταν πάντα. Ακολουθούσαν, με τη σειρά, τα μέλη της Δελφικής Αμφικτυονίας, οι υπόλοιποι Έλληνες, και τέλος, οι ξένοι. Η προμαντεία ήταν προτεραιότητα που δινόταν σε περιπτώσεις ιδιαίτερων σχέσεων ή σημαντικών προσφορών στο ιερό.

...με διαχρονική ακτινοβολία ★ 2

Έχοντας πια κλείσει το μαντείο
δε θα 'πρεπε, Θεοδόσιε
ν' ανησυχείς και να φοβάσαι
λίγα γενναία ερείπια
Γιάννης Βαρβέρης, Απόπειρα
στους Δελφούς στο
Ο άνθρωπος μόνος (2009)

14. Αφιέρωμα στον Απόλλωνα, Takis (2003)

Το γιγαντιαίο κινητικό γλυπτό στηρίζεται
στη φωτοβολταϊκή ενέργεια «μετατρέποντας
το ηλιακό φως σε ηλεκτρισμό»

15. Δελφική Σίβυλλα, Μιχαήλ Άγγελος, Capella Sixtina, Βατικανό, 1509

Η Πυθία και η Σίβυλλα
απεικονίζονται συχνά
στην τέχνη.

16. Η Ιέρεια των Δελφών.
J. Collier 1891, Παναθηναϊκή
Νότιας Αυστραλίας

Ακόμα και σήμερα
λέμε για κάποιον
ότι είναι «πυθία»
ή ότι «μιλάει σιβυλλικά»!

το
λάλον
ύδωρ
Νεότητα

ΦΕΣΤΙΒΑΛ Δελφών 2020

Ο «ομφαλός της γης» στον 21ο αιώνα

Η παρακαταθήκη του Σικελιανού έδωσε ώθηση σε νέους θεσμούς, όπως το Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών και το πρόσφατο Φεστιβάλ Δελφών «Το λάλον ύδωρ»³¹.

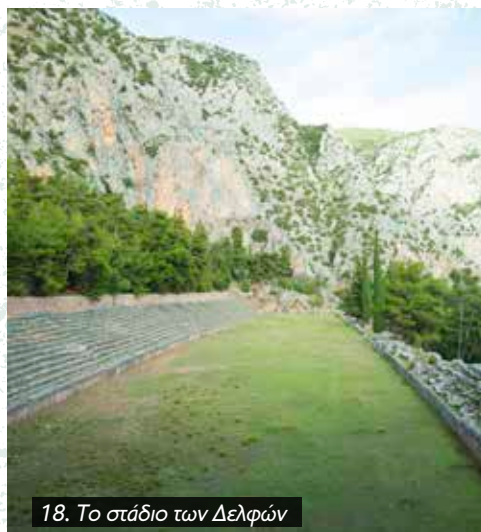
Ένα ξεχωριστό μνημείο...

Ο Απόλλων, προστάτης των τεχνών

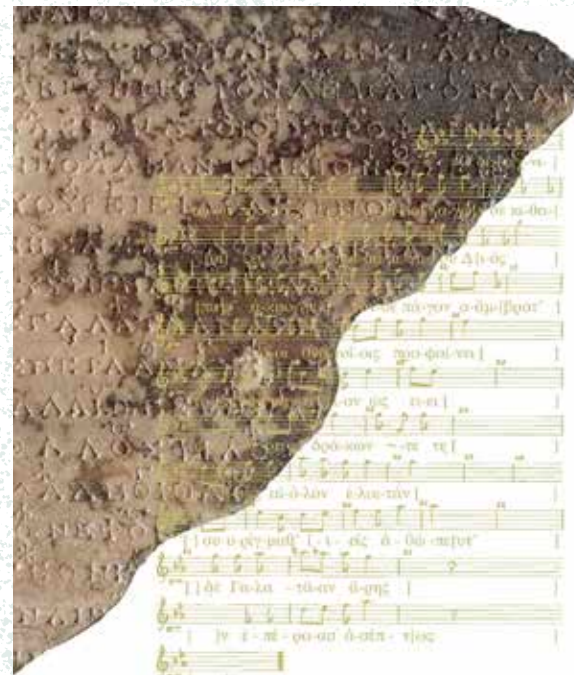
Τα Πύθια ήταν η υπέρτατη έκφραση της πνευματικής διάστασης του ιερού. Οι πανελλήνιοι αγώνες³² προς τιμήν του θεού Απόλλωνα ιδρύθηκαν από τον ίδιο τον θεό, όταν αυτός νίκησε τον Πύθωνα, στον οποίο οφείλουν το όνομά τους. Στην αρχή διοργανώνονταν κάθε οκτώ χρόνια και η ειδοποιός διαφορά τους ήταν ότι περιλάμβαναν αποκλειστικά μουσικούς αγώνες. Με την πάροδο των ετών καθιερώθηκαν στο πρόγραμμα και αθλητικοί αγώνες³³, ενώ μετά τον Α' Ιερό Πόλεμο (582 π.Χ. και έπειτα) διεξάγονταν κάθε τέσσερα χρόνια, το τρίτο έτος των Ολυμπιακών Αγώνων.

17. Αρχαίο θέατρο Δελφών. 2ος αι. π.Χ.

18. Το στάδιο των Δελφών

19. Στίχοι από τον πρώτο ύμνο

Θεϊκές μελωδίες

Ένα εξαιρετικά σπάνιο εύρημα εντοπίστηκε στους Δελφούς: δύο ύμνοι, χαραγμένοι στον Θησαυρό των Αθηναίων, βοήθησαν στην αποκρυπτογράφηση των αρχαίων μουσικών συμβόλων, που διακρίνονται ανάμεσα στους στίχους. Οι ύμνοι συντέθηκαν από τον αοιδό Αθήναιο και τον μουσικό Λιμήνιο με αφορμή την Πυθαϊδα του 128 π.Χ., την τελετουργική πομπή των Αθηναίων προς τους Δελφούς. Μάλιστα, ο ένας από τους δύο είχε βραβευθεί.

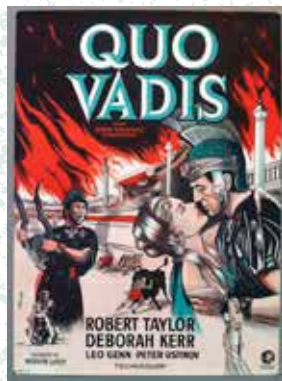
Όλοι οι τεχνίτες της Αττικής υμνούν
με την κιθάρα τους τον ξακουστό γιο
του μεγάλου Δία. Λένε πώς κατέκτησε
τον μαντικό τρίποδα που φύλαγε
το φίδι, αφού (με τις σαΐτες του
διαπέρασε) το τέρας που ξέφευγε
με ελιγμούς και (πως) αυτό εξέπνευσε
βγάζοντας φρικτούς συριγμούς

...με διαχρονική ακτινοβολία ★

Οι Δελφικές εορτές

«Ένα φως πραγματικά παγκοσμικό»

Άγγελος Σικελιανός

Αρχαίες παρτιούρες... στο σήμερα

Ο ανασκαφέας των Δελφών και διευθυντής της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Θεόφιλος Ομόλ αποφάσισε να δώσει μία παράσταση του πρώτου ύμνου που βρέθηκε στον Θησαυρό των Αθηναίων, στην βιβλιοθήκη της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στις 17 Μαρτίου 1894.

Η αρχαία μελωδία ενέπνευσε διάφορους συνθέτες, όπως τον Miklós Rózsa για τη μουσική της ταινίας Quo Vadis³⁴.

Η αναβίωση των μουσικών, θεατρικών και αθλητικών αγώνων στους Δελφούς από τον λυρικό ποιητή Άγγελο Σικελιανό και την Αμερικανίδα σύζυγό του Εύα Palmer, είναι μία μόνο όψη ενός ευρύτερου οράματος, της Δελφικής ιδέας³⁵. Στόχος, η δημιουργία ενός θεσμού διεθνούς εκκευρίας, κατά την οποία οι Δελφοί θα γίνονταν ξανά κέντρο του κόσμου, σύμβολο πνευματικής ανάτασης, οικουμενικής συναδέλφωσης και παγκόσμιας ένωσης.

20. Αναπαραστάσεις αρχαίων αγωνισμάτων στο Αρχαίο Στάδιο των Δελφών. Α' Δελφικές Εορτές, 1927

Μνημειώδεις διάλογοι

ΕΛΛΑΔΑ

Ολυμπία

Το πανελλήνιο ιερό της, όπου διεξάγονταν οι Ολυμπιακοί Αγώνες, στο πλαίσιο των Ολυμπίων, της σπουδαιότερης κοινής εορτής των Ελλήνων.

ΕΛΛΑΔΑ

Δωδώνη

Το ιερό του Δία στην Δωδώνη, που φιλοξενούσε ένα από τα μεγαλύτερα μαντεία της αρχαιότητας.

ΒΑΤΙΚΑΝΟ

Βατικανό

Θρησκευτικό, καλλιτεχνικό και πολιτισμικό κέντρο παγκόσμιας ακτινοβολίας.

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
& ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ!

ΠΕΡΟΥ

Κούσκο

Αρχαία πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας των Ίνκας με τον Ναό του Ήλιου. Οι Ίνκας θεωρούσαν ότι εκεί βρίσκεται ο «Ομφαλός της Γης».

Ένα μήνυμα του σήμερα...

Οι δεσμοί των αρχαίων Ελλήνων εκφράζονταν μέσα από θρησκευτικούς, πολιτικούς και αγωνιστικούς θεσμούς, όπως τα πανελλήνια ιερά, οι αγώνες και οι αμφικτυονίες.

Οι Αμφικτυονίες οργάνωναν τις πόλεις γύρω από ένα θρησκευτικό κέντρο, με σκοπό να ρυθμίζουν τη λειτουργία και την ασφάλεια των ιερών και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Οι Δελφοί προσχώρησαν στην ομοσπονδία που συγκρότησαν δώδεκα φυλές της Θεσσαλίας και της Στερεάς Ελλάδας τον 7ο αι. π.Χ. Με το τέλος του Α Ιερού Πολέμου, η πόλη έγινε ανεξάρτητη και απέκτησε μεγάλη ακίνητη περιουσία. Η θέση της ισχυροποιήθηκε τόσο ώστε να μιλάμε πλέον για Δελφική Αμφικτυονία.

Η αμφικτυονία έλεγχε την περιουσία και όριζε τους ιερείς και λοιπούς αξιωματούχους.

Η οργάνωση της διοίκησης είχε δημοκρατικό χαρακτήρα: σε κάθε μέλος αντιστοιχούσε μία ψήφος και οι αποφάσεις λαμβάνονταν από κοινού, με στόχο να λύνονται ειρηνικά οι διαφορές και να ενισχύονται οι δεσμοί μεταξύ των Ελλήνων.

21. Ο Ναός του Απόλλωνα στο Δελφικό τοπίο.

...για ένα καλύτερο αύριο!

Στόχοι 2030 >

17 ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ
ΣΤΟΧΟΥΣ >

Αναζωογόνηση της παγκόσμιας συνεργασίας
για την αειφόρο ανάπτυξη

σημειώσεις

1. *Ομφαλός*. Σύμφωνα με το μύθο εδώ συναντήθηκαν οι δύο αετοί που έστειλε από τα άκρα του σύμπαντος ο Δίας, τον ένα από την Ανατολή και τον άλλο από τη Δύση, για να βρεθεί το κέντρο του κόσμου, ο *ομφαλός* της γης. Ο ομφαλός, ένας λαξευτός βράχος με ανάγλυφη διακόσμηση, στην κορυφή του οποίου στερεώνονταν δύο επίχρυσωμένοι αετοί, φυλασσόταν στο άδυτο του ναού του Απόλλωνα, δίπλα στον τρίποδα και τη δάφνη. Ομφαλοί στέκονταν και σε άλλα σημεία του ιερού των Δελφών. Στο Μουσείο των Δελφών σώζεται μαρμάρινο αντίγραφο του ομφαλού, που ανήκει στο πολύτιμο ανάθημα των Αθηναίων, 330-325 π.Χ., γνωστού ως «κίονας με χορεύτριες».

2. Σύμφωνα με μια παράδοση, ο Πύθων φύλαγε το ιερό της μητέρας Γης. Το ιερό του Απόλλωνα ιδρύθηκε από Κρήτες που έφθασαν στην Κίρρα, το επίνειο των Δελφών, με τη συνοδεία του θεού, μεταμορφωμένου σε δελφίνι. Έτσι (παρ) ετυμολογούνται η Πυθία, τα Πύθια και οι Δελφοί.

3. Ο *τρικάρηνος όφις* ήταν χάλκινος κίονας σε σχήμα τρισώματου φιδιού, πάνω στον οποίο στηριζόταν ο χρυσός τρίποδας των Πλατωναίων, το μοναδικό κοινό ανάθημα των Ελλήνων στο ιερό των Δελφών. Στη βάση του ήταν χαραγμένα τα ονόματα των 31 ελληνικών πόλεων που συμμετείχαν στη νικητήρια μάχη εναντίον των Περσών τον 479 π.Χ. Τον τρίποδα έλιωσαν οι Φωκείς κατά τον 7^ο Ιερό πόλεμο (354-343).

4. Ηδέα: το όνομα της «ξεναγού» είναι εμπνευσμένο από Αφιέρωμα του Ερμηνάνακτα από τις Τράλλεις, σε ανάμνηση των νικών που πέτυχαν οι κόρες του, η Ηδέα, η Τρυφώσα και η Διονυσία, σε πανελλήνιους αγώνες κατά το δεύτερο τέταρτο του 1ου αι. μ.Χ. (Μουσείο Δελφών, αρ. επιγρ. 1823).

5. Θεοπρόποι: όσοι έρχονταν στους Δελφούς να ζητήσουν χρησμό από την Πυθία την 9η μέρα κάθε μήνα, εκτός από τους τρεις χειμερινούς μήνες.

6. Να είσαι γερός και χαρούμενος (Οδύσσεια Ω 402).

7. Η πρώτη κρήνη διαμορφώθηκε γύρω στο 600-590 π.Χ. κοντά στον αρχαίο δρόμο. Μία πλακόστρωτη αυλή με λίθινους πάγκους οδηγούσε σε μία ορθογώνια κτιστή λεκάνη. Η νεότερη μορφή της πηγής, η Κασταλία του βράχου, χρονολογείται στον 1ο αι. π.Χ. και βρίσκεται περίπου 50 μ. ψηλότερα. Σε λαξευμένες κόγχες στον βράχο τοποθετούνταν αναθήματα των πιστών για τη νύμφη Κασταλία.

8. Θησαυροί: Πλούσια διακοσμημένα ναόμορφα κτήρια που αφιέρωναν οι πόλεις στο ιερό. Στο εσωτερικό τους φυλάσσονταν πολύτιμα αναθήματα. Σύμφωνα με την παράδοση, ο θησαυρός των Σιφνίων ιδρύθηκε στο β' μισό του 6ου αι. π.Χ., όταν η Σίφνος είχε πλουτίσει από τα μεταλλεία χρυσού και αργύρου. Ο θησαυρός των Αθηναίων συνδέεται με την επικράτηση της δημοκρατίας ή, κατ' άλλους, με τη μάχη του Μαραθώνα.

9. Στοά των Αθηναίων: Συνδέεται με το οικοδομικό πρόγραμμα του Περικλή και χρονολογείται μετά το 478 π.Χ.

10. Ναός του Απόλλωνα: νεότερος ναός του 330 π.Χ. Θαυμάσιο δείγμα του δωρικού ρυθμού. Τα αετώματα από παριανό μάρμαρο φιλοτέχνησαν οι Αθηναίοι γλύπτες Πραξίας και Ανδροσθένης. Στον ίδιο χώρο είχαν κατασκευαστεί παλαιότερα άλλοι δύο ναοί: Ο πρώτος καταστράφηκε το 548 π.Χ. από πυρκαγιά. Ο δεύτερος που τον διαδέχτηκε, ολοκληρώθηκε το 510 π.Χ. με εισφορές ακόμη και ξένων ηγεμόνων, καταστράφηκε ωστόσο από σεισμό το 373 π.Χ.

11. Ο Αιγύπτιος φαρών Άμασις (570-526 π.Χ) περιγράφεται από τον Ηρόδοτο ως φίλος των Ελλήνων, καθώς είχε στην αυλή του πολλούς Έλληνες συμβούλους και μισθοφόρους.

12. Το αριστοκρατικό γένος των Αλκμεωνιδών από την Αθήνα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πολιτική και κοινωνική ζωή της εποχής (6ος-5ος αι. π.Χ.). Γόνιμοι της οικογένειας ήταν σημαντικές προσωπικότητες, όπως ο Περικλής και ο Κλεισθένης.

13. Η σημερινή μορφή του θεάτρου πραγματοποιήθηκε με κορηγία του ηγεμόνα Ευμένη Β' της Περγάμου το 160/159 π.Χ.

14. Το Στάδιο χρονολογείται τον 5ο αι. π.Χ. Τον 2ο αι. μ.Χ. χάρη σε κορηγία του Ηρώδη του Αττικού απέκτησε λίθινα ειδώλια και θριαμβική είσοδο, τη μοναδική στην Ελλάδα, για την είσοδο των αθλητών και των κριτών.

15. Το Γυμνάσιο, χώρος εξάσκησης των αθλητών, περιλάμβανε μία κλειστή στοά (ξυστό), για τρέξιμο, έναν υπαίθριο διάδρομο (παραδρομίδα) για τους αγώνες δρόμου, παλαίστρα και λουτρά. Οικοδομήθηκε τον 4ο αι. π.Χ. και λειτούργησε με μετατροπές μέχρι και τους ρωμαϊκούς χρόνους.

16. Η Θόλος στο ιερό της Αθηνάς Προναίας, ανάμεσα στον νεότερο ναό της Αθηνάς και στο Θησαυρό των Μασσαλιωτών, συνδυάζει τους τρεις αρχιτεκτονικούς ρυθμούς της αρχαιότητας (380 π.Χ.). Αρχιτέκτονας ήταν ο Θεόδωρος από τη Φώκαια ή τη Φωκίδα. Παρόμοιας μορφής οικοδόμημα είναι η Θόλος της Επιδάυρου (Μνημείο UNESCO #5).

17. Ο «Δελφικός Ύμνος» του Κ. Παλαμά αποτελεί μεταφραστική δοκιμή που έκανε το 1894, ως παράφραση του αρχαίου ύμνου στον Απόλλωνα που σώζεται σε έμμετρο επίγραμμα στο Θησαυρό των Αθηναίων στους Δελφούς. Συνθέτης του ύμνου θεωρείται ο Αθηναίος. Βλ. σχετικά και σελ. 22.

18. Η Ομοσπονδία δώδεκα φυλών της Στερεάς Ελλάδας και της Θεσσαλίας που αποτελούσε αρχικά θρησκευτική ένωση, ενώ αργότερα απέκτησε και πολιτική σημασία. Με τον καιρό απέκτησε ενισχυμένες αρμοδιότητες στην διοίκηση του ιερού του Απόλλωνα στους Δελφούς και ταυτόχρονα μεγάλη πολιτική δύναμη. Έπαιξε κυρίαρχο ρόλο στην περιοχή έως τον 4ο αιώνα π.Χ. και τέσσερις στρατιωτικές συγκρούσεις, θρησκευτικού και πολιτικού χαρακτήρα, πραγματοποιήθηκαν μεταξύ του 6ου και του 4ου αι. π. Χ. με σκοπό τον έλεγχο της Δελφικής Αμφικτυονίας, του Μαντείου των Δελφών και της επικράτειάς του, οι λεγόμενοι «Ιεροί Πόλεμοι».

19. Natura: Δίκτυο προστατευόμενων περιοχών που προστατεύει τα πλέον απειλούμενα είδη και οικοτόπους της Ευρώπης.

20. Ο ποιητικός χρησμός αποδίδεται από χριστιανούς χρονογράφους του 11αι. μ.Χ. στον χριστιανό ιστορικό Φιλοστόργιο του 4ου αι. μ.Χ.

21. Ανατύπωση πρωτότυπης ασπράμαυρης φωτογραφίας από τις Β' Δελφικές Εορτές, 1930 στο Αρχαίο Στάδιο των Δελφών. Σύμφωνα με λεζάντα στην πίσω όψη απεικονίζονται οι: Στρατηγός Νικόλαος Πλαστήρας, Στρατηγός Δημ. Καμμένος, Στρατηγός Αθαν Τσεκούρας, Ανθυπάρχος Ιωάννης Παπαδημητρίου, Αλίκη Διπλάρκου «Μis Ευρώπη 1930».

22. Στη μυθολογία η Υπερβόρεια θεωρείτο μία ιδυλιακή χώρα, απλησίαστη για τους θνητούς, με ιδιαίτερα ευνοϊκό κλίμα και τον ήλιο να λάμπει όλη ημέρα. Ήταν η αγαπημένη χώρα του Απόλλωνα, ο οποίος κάθε φθινόπωρο πετούσε εκεί με

ένα άρμα, που το έσερνε ένα κοπάδι κύκνων. Αναφορά στην Υπερβόρεια κάνουν οι αρχαίοι συγγραφείς, ενώ ο ποιητής Πίνδαρος περιγράφει τους Υπερβόρειους ως έναν ευλογημένο λαό, εξαιρετικά μεγάλο σε μέγεθος, ο οποίος δεν γνωρίζει ούτε ηλικία ούτε ασθένεια, αλλά αφοσιώνεται εξ ολοκλήρου στην υπηρεσία των Μουσών με χορό, τραγούδι, φλάουτο και λύρα.

23. Αναφέρεται από τον Ηρόδοτο ότι ο Γύγης (7ος αι. π.Χ.) έγινε βασιλιάς χάρη σε δελφικό χρησμό, που έκανε τους Λυδούς να τον αποδεχτούν. Ο Γύγης αντάμειψε το μαντείο με λαμπρά χρυσά και ασημένια αναθήματα, τα Γυγάδα. Αντίστοιχα, ο δελφικός χρησμός στον Κροίσο έλεγε «αν εκστρατεύσει εναντίον των Περσών θα καταλύσει μεγάλο βασίλειο». Ο βασιλιάς Κροίσος βιάστηκε να ερμηνεύσει τον χρησμό της Πυθίας όπως ήθελε. Όμως «το βασίλειο που θα καταστρεφόταν» αν διέσχιζε τον ποταμό ήταν τελικά το δικό του.

24. Ο γνωστός χρησμός αλλάζει ερμηνεία ανάλογα με τη θέση του κόμματος: «Θα πας, θα γυρίσεις, δεν θα σκοτωθείς στον πόλεμο» ή αντίθετα «Θα πας, δεν θα γυρίσεις, θα σκοτωθείς στον πόλεμο».

25. Πέλανος: στρογγυλό γλύκισμα από αλεύρι, λάδι και μέλι, που προσέφεραν οι πιστοί στους θεούς μαζί με το νεαρό ζώο που θυσιαζόταν.

26. Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών: <https://www.ecccd.gr/> Φεστιβάλ Δελφών: http://www.delphifestival.gr/?fbclid=IwAR1YE8QZg5jpvclG03uWb0T9o9pSnwEIEvBCIAk__jnx9N635vyGvUj1UZM

27. Οι Πανελλήνιοι αγώνες ήταν εορταστικές εκδηλώσεις σε σημαντικά ιερά. Περιελάμβαναν αθλητικούς, ιππικούς και καλλιτεχνικούς αγώνες και συμμετείχαν Έλληνες από όλο τον τότε ελληνικό κόσμο. Οι πιο σημαντικοί από αυτούς ήταν: τα Ίσθμια, τα Νέμεα, τα Πύθια και τα Ολύμπια, που διεξάγονταν αντίστοιχα στον Ισθμό της Κορίνθου, στην Νεμέα, στους Δελφούς και την Ολυμπία. Τα βραβεία σε αυτούς τους Αγώνες ήταν στεφάνι από κλαδιά ιερής κουκουναριάς στα Ίσθμια, στεφάνι από αγριοσέλινο στα Νέμεα, στεφάνι από δάφνη στους Δελφούς, στεφάνι από αγριελία στην Ολυμπία.

28. Οι τρεις πρώτες μέρες ήταν αφιερωμένες σε θρησκευτικές τελετουργίες. Την τέταρτη μέρα λάμβαναν χώρα μουσικοί αγώνες. Τον 5ο αι. π.Χ. προστέθηκε αγώνας ζωγραφικής, τον 4ο αι. π.Χ. αγώνας χορού και κατά τη ρωμαϊκή περίοδο δραματικοί αγώνες. Την προτελευταία μέρα διεξάγονταν αθλητικοί αγώνες και την τελευταία μέρα ιππικοί.

29. Quo Vadis, σε μουσική του Miklós Rózsa <https://www.youtube.com/watch?v=G3snEHUUV4Y>
Επίσης, ο Γάλλος André Jolivet εμπνεύστηκε τη Suite delphique <https://www.youtube.com/watch?v=cmmmsfWTCm3>

30. Η «Δελφική Ιδέα» του Σικελιανού περιλάμβανε, εκτός από τις αρχαίες παραστάσεις, την λεγόμενη «Δελφική Ένωση», μία παγκόσμια ένωση για τη συναδέλφωση των λαών και το «Δελφικό Πανεπιστήμιο». Το 1929 η Ακαδημία Αθηνών τίμησε τον Σικελιανό με αργυρό μετάλλιο. Ωστόσο, σε σχέση με το φιλόδοξο σχέδιό του, μόνο οι Δελφικές Εορτές πραγματοποιήθηκαν.

Ανδρόνικος Μ., *Δελφοί*, Αθήνα 1988 (1η έκδ.).

Βαλαβάνης Π., *Ιερά και αγώνες στην αρχαία Ελλάδα: Ολυμπία, Δελφοί, Ίσθμια, Νεμέα*, Αθήνα, Αθήνα 2017.

Βαλαβάνης Π., *Οι Δελφοί και το μουσείο τους*, Αθήνα 2018.

Δελφοί: 100 χρόνια δουλειάς: Μία επέτειος, Αφιέρωμα του περιοδικού *Αρχαιολογία και Τέχνες* 44 (1992) (και σε ηλεκτρ. μορφή).

Καραδημητρίου Α.Κ., *Το μαντείο των Δελφών: Χρησιμοδοσία-Κείμενα των χρησμών-Ανάλυση της χρηστικής γλώσσας*, Θεσσαλονίκη 2002.

Κολώνια Ρ., *Το αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών* [Κοινωνοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση, Ο Κύκλος των Μουσείων 8], Αθήνα 2006 (και ηλεκτρ. έκδ.).

Κολώνια Ρ., *Το αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών*, Αθήνα 2009.

Παπακατζής Ν.Δ. (επιμ.-μτφρ.), *Παυσανίου Έλλάδος Περιήγησις*, Βιβλία 9 και 10, τόμ. 5, *Βοιωτικά και Φωκικά*, Αθήνα 1981 (1η έκδ.).

Παρτίδα Έ.Κ., *Δελφοί: Δαυλός και δίαυλος πολιτισμού*, Αθήνα 2004.

Παρτίδα Έ., «Αρχαιολογικός χώρος Δελφών», στο Ε. Κόρκα κ.ά. (επιμ.), *Ελλάδα: Μνημεία και χώροι παγκόσμιας κληρονομιάς*, Αθήνα 2009, 60-69.

Πετράκος Β.Χ., *Δελφοί*, 1971.

Πετρίδης Πλ., «Από την Πυθία στην Αθανασία: οι Δελφοί της Ύστερης Αρχαιότητας υπό το φως των νέων ανασκαφικών δεδομένων», στο Α. Μαζαράκης Ανιάν (επιμ.), *1ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας, Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης*, Βόλος 27.2-2.3. 2003, τόμ. 2, Βόλος 2006, σ. 1093-1103.

Πετρόχειλος Ν., «Η στήλη του κιθαρωδού στο Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών», στο Κ. Κοπανιάς-Γ. Δουλφής (επιμ.), *Τέχνης έμπερία: Νέα αρχαιολογικά ευρήματα και πορίσματα. Τιμητικός τόμος για την καθηγήτρια Γεωργία Κοκκορού-Αλευρά*, Αθήνα 2020, 289-300.

Σκορδά Δ., «"Ιερά χώρα". Η περιοχή των Δελφών», στο Α.Γ. Βλαχόπουλος (επιμ.), *Αρχαιολογία: Εύβοια και Στερεά Ελλάδα*, Αθήνα 2008, 376-381.

Ψάλτη Α., «Η συμβολή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην προστασία των μνημείων των Δελφών κατά την περίοδο 1891-1896» στο Έ. Κουντούρη – Στ. Μασουρίδη – Κ. Ξανθοπούλου – Α. Χατζηδημητρίου (επιμ.), *Περί των Άρχαιοτήτων ιδίως: Η αρχαιολογία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα μέσα από τις πηγές του Αρχείου των Υπηρεσιών των Αρχαιοτήτων*, Πρακτικά Συνεδρίου, 22-24 Οκτωβρίου 2014, Αθήνα 2021, 47-54.

Bommelaer J.-Fr., «Δελφοί», στο Α.Γ. Βλαχόπουλος (επιμ.), *Αρχαιολογία: Εύβοια και Στερεά Ελλάδα*, Αθήνα 2008, 358-375.

Bommelaer J.-Fr.-D. Laroche (σχεδ.), *Guide de Delphes: Le site, Παρίσι: École Française d'Athènes*, 1991 (1η έκδ.), 2015 (2η επαυξ. έκδ.).

Gruben G., *Ιερά και ναοί των αρχαίων Ελλήνων* (μτφρ. Δ. Ακτσελή), Αθήνα 2000. *Guide de Delphes: Le musée, Παρίσι: École Française d'Athènes*, 1991.

Jacquemin A. (επιμ.), *Delphes cent ans après la grande fouille: Essai de bilan. Actes du Colloque international organisé par l'Ecole française d'Athènes, Athènes - Delphes, 17-20 septembre 1992*, Αθήνα-Παρίσι 2000.

Martinez J.-L. (επιμ.), *Un âge d'or du marbre: La sculpture en pierre à Delphes dans l'Antiquité*, 2 τόμ., Αθήνα 2021.

Partida E.C., *The Treasures at Delphi: An Architectural Study*, Jonsered 2000.

Pétridis Pl., *La céramique protobyzantine de Delphes: Une production et son contexte*, Αθήνα 2010.

Petrochilos N., "Mors Delphica: Local Identities and Funerary Practices at Delphi", στο H. Frielinghaus – J. Stroszeck – P. Valavanis (επιμ.), *Griechische Nekropolen: Neue Forschungen und Funde*, Möhnesse 2019, 141-154.

Picard O. (επιμ.), *Δελφοί: Αναζητώντας το χαμένο ιερό*, Αθήνα 1992.

Psalti A., "Dedication to the God as a Contribution to the Universal Dimension of the Greek Spirit: The Case of Delphi", στο G. Kakavas, *Institution of Sponsorship from Ancient to Modern Times: Proceedings of International Scientific Conference Amphitheatre "Stephanos Dragoumis" Museum of Byzantine Culture, Thessaloniki*, February 7-8 2014, Αθήνα 2019, 283-297.

Scott M., *Delphi and Olympia: The Spatial Politics of Panhellenism in the Archaic and Classical Periods*, Κέιμπριτζ – Νέα Υόρκη 2010.

Scott M., *Delphi: A History of the Center of the Ancient World*, Πρίνστον, Νιου Τζέρσεϊ 2014 (σε ελλ. μτφρ., Μ. Μακρόπουλος, Αθήνα 2014).

Πηγές στο διαδίκτυο:

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2507

<https://whc.unesco.org/en/list/393/>

<https://delphi.culture.gr/language/el/>

<https://delphi.culture.gr/drastiriotes/draseis/>

<https://delphi.culture.gr/ψηφιακη-περιηγηση/3d-αιθουσες/>

https://play.google.com/store/apps/details?id=gr.apr.delphi&hl=en_US&gl=US (https://www.youtube.com/watch?v=hhzuR_Db8o)

https://www.academia.edu/75342402/H_συμβολή_της_Αρχαιολογικής_Υπηρεσίας_στην_προστασία_των_μνημείων_των_Δελφών_κατά_την_περίοδο_1891_1896

https://www.academia.edu/44060469/Dedication_to_the_god_as_a_contribution_to_the_universal_dimension_of_the_Greek_spirit_The_case_of_Delphi

https://www.academia.edu/41920320/ΔΡΑΣΕΙΣ_ΤΗΣ_ΕΦΟΡΕΙΑΣ_ΑΡΧΑΙΟ-ΤΗΤΩΝ_ΦΩΚΙΔΟΣ_σε_καταστήματα_κράτησης

https://www.academia.edu/40092168/Mors_delphica_local_identities_and_funerary_practices_at_Delphi_in_H_Frielinghaus_J_Stroszeck_P_Valavanis_ed_Griechische_Nekropolen_Neue_Forschungen_und_Funde_Beitra_ge_zur_archa_ologie_Griechenlands_5_Mo_hneseen_Bibliopolis_2019_p_141_154

https://www.academia.edu/49109600/H_στήλη_του_κιθαρωδού_στο_Αρχαιολογικό_Μουσείο_Δελφών_The_kitharodos_stele_at_the_Archaeological_Museum_of_Delphi

Εξώφ: ΥΠΠΟΑ/ΔΑΜΕΕΠ

1. ΥΠΠΟΑ/ΔΑΜΕΕΠ

2. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kastalian_Spring.jpg

3. ΥΠΠΟΑ/ΔΑΜΕΕΠ

4. ΥΠΠΟΑ/ΔΑΜΕΕΠ

5. Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών https://www.eccd.gr/el/fakelos-syllogon/antikeimena/3315_el/

6. Ίδρυμα Αικ. Λασκαρίδη <https://eng.travelogues.gr/item.php?view=33541>

7. Αρχείον Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής. ΥΠΠΟΑ, *Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές στην Ελλάδα. 160 χρόνια, Λεύκωμα*, Αθήνα 2005

8. Αρχείον Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής

9. ΥΠΠΟΑ/ΔΑΜΕΕΠ

10. ΥΠΠΟΑ/ΔΑΜΕΕΠ

11. https://www.eccd.gr/el/fakelos-syllogon/antikeimena/3852_el/

12. Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών https://www.eccd.gr/el/fakelos-syllogon/antikeimena/3741_el/

13. ΥΠΠΟΑ/ΔΑΜΕΕΠ

14. Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών https://www.eccd.gr/el/fakelos-syllogon/antikeimena/3860_el/

15. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DelphicSibylByMichelangelo.jpg>

16. Art Gallery South Australia https://commons.wikimedia.org/wiki/File:John_Collier_-_Priestess_of_Delphi.jpg

17. ΥΠΠΟΑ/ΔΑΜΕΕΠ

18. ΥΠΠΟΑ/ΔΑΜΕΕΠ

19. Κολώνια Ρ., 2009, σελ. 252

20. Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών https://www.eccd.gr/el/fakelos-syllogon/antikeimena/3375_el/

21. ΥΠΠΟΑ/ΔΑΜΕΕΠ

ΜΝΗΜΕΙΩΔΕΙΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ
στα ελληνικά μνημεία unesco

Υπουργείο Πολιτισμού

Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

- Διεύθυνση Αρχαιολογικών Μουσείων,
- Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων
- Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
**Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση**

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ISBN XXX-XXX-XXX-X